

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตในสังคมยุค AI

APPLYING BUDDHIST PRINCIPLES TO LIFE IN THE AI ERA

พระครูอนุกุลกัลยาณกิจ

Phakruanukulkyanakich

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์สุพรรณบุรีศรีสุวรรณภูมิ

Machulalongkornrajavidyalaya, SuphanBuri Si Suvarnabhumi Buddhist College

Corresponding author's email : anukulkyanakich.mua@mcu.ac.th . Tel. 087-30568909

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่มุ่งให้มนุษย์เข้าใจความจริงของธรรมชาติและชีวิต รู้จักตนเอง และสามารถพิจารณาแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยหลักเหตุผลและปัญญา หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า พุทธธรรม ทำหน้าที่เป็นแนวทางต้นแบบในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้มนุษย์พึ่งตนเอง ยอมรับศักยภาพของตนในการแก้ไขปัญหา โดยเข้าใจเงื่อนไข เหตุปัจจัย และวิธีการแก้ไขอย่างถูกต้อง ผู้ที่ปฏิบัติตามพุทธธรรมอย่างถูกต้องจะเกิดภาวะแห่งศีล คือการประพฤติดี ประกอบด้วยกุศลกรรม ปราศจากความโลภ โกรธ และหลง ไม่ถูกครอบงำด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ส่งผลให้จิตใจเป็นอิสระ และนำไปสู่สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่สมบูรณ์

ปัญหาชีวิตของมนุษย์อาจเกิดจากทั้งปัจจัยภายนอก เช่น ภาวะเศรษฐกิจที่ผันผวนหรือชบเซา ซึ่งส่งผลต่อรายได้และความเป็นอยู่ และปัจจัยภายใน ได้แก่ กิเลสในจิตใจมนุษย์ โดยเฉพาะโลภะ โทสะ และโมหะ อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมสามารถประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ในทุกยุคสมัย รวมถึงสังคมยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า ความโลภแก้ไขได้ด้วยการให้และการแบ่งปัน ความโกรธแก้ไขได้ด้วยการเจริญเมตตา และความหลงหรือโมหะแก้ไขได้ด้วยการเจริญจิตภาวนา

การดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะการยึดถือศีล ๕ เป็นแนวทางในการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี ไม่ใช่ความรุนแรง จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขสงบ และสมดุลในสังคมยุค AI ได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ การดำเนินชีวิต, สังคมยุค AI, หลักพุทธธรรม

Abstract

Buddhism is a body of teachings that aims to enable human beings to understand the truth of nature and life, to know themselves, and to contemplate and resolve life's problems through reason and wisdom. The teachings of the Supreme Buddha, known as Buddhadhamma, function as a model guideline for living, encouraging individuals to be self-reliant and to recognize their own potential in solving problems by correctly understanding

conditions, causal factors, and appropriate methods of resolution. Those who practice Buddhaddhamma correctly will cultivate a state of sīla (moral conduct), characterized by virtuous behavior and wholesome actions, free from greed, hatred, and delusion, and not dominated by ignorance (avijjā), craving (taṇhā), and attachment (upādāna). This leads to mental liberation and ultimately to holistic physical and mental well-being.

Human life problems may arise from external factors, such as economic fluctuations or downturns that affect income and living conditions, as well as internal factors, namely mental defilements (kilesa), particularly greed (lobha), hatred (dosa), and delusion (moha). Nevertheless, Buddhaddhamma can be applied to problem-solving in every era, including the age of Artificial Intelligence (AI). The Buddha taught that greed can be remedied through giving and sharing, anger through the cultivation of loving-kindness (mettā), and delusion through the development of mental cultivation (bhāvanā).

Living in accordance with the principles of morality (sīla), concentration (samādhi), and wisdom (paññā), especially by upholding the Five Precepts as a guideline for decision-making and peaceful problem-solving without violence, enables human beings to live happily, peacefully, and in balance within the AI-driven society in a sustainable manner.

Keywords : Buddhaddhamma; Way of Life; AI Society.

บทนำ

ประเทศไทยเรานี้มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมากมายอยู่ตลอดเวลา ทุกวันนี้ ประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประสบกับปัญหาเกี่ยวกับชีวิตหลากหลาย โดยเฉพาะเรื่อง เศรษฐกิจ อยู่ในภาวะที่ขาดแคลนไม่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและการมีหนี้สิน ซึ่งสาเหตุของความยากจนก็เกิดขึ้นจากการไม่มีงานทำของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเติบโตของจำนวนประชากร ความเกียจคร้านและเฉื่อยชา ลักษณะของอุตสาหกรรมปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและสังคมไทย ตลอดจนขาดการกระจายรายได้ที่เหมาะสมในสังคม

เหตุผลเหล่านี้เป็นความจริงที่ไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า เพราะถ้าหากประชากรมีการว่างงานก็จะไม่มีรายได้ เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ คุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมไม่เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ และความยากจนยังเป็นที่มาของการก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ และเป็นทั้งปัญหาสังคมสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่นอาชญากรรม ขาดโอกาสทางการศึกษา การรักษาพยาบาล การไร้ซึ่งอำนาจ และส่งผลต่อทางด้านสุขภาพจิตของบุคคลทำให้เกิดความท้อแท้สิ้นหวังในด้านต่างๆ ตามมาอย่างมากมาย (วชิรวัชร งามละม่อม, นักวิชาการและนักวิจัย สถาบันวิชาการ TRDM)

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมหนึ่งซึ่งยอมรับพระพุทธศาสนา และได้รับการหล่อหลอมจากหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามายาวนาน วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่กำเนิดจนถึงตาย จึงเกี่ยวโยงสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธศาสนา แต่เมื่อสังคมโลกเปิดกว้างขึ้นทั้งในด้าน สื่อสารมวลชน เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่นำพาให้สังคมไทยก้าวเข้าไปสู่กระแสแห่งยุคโลกาภิวัตน์ ส่งผล

ให้สังคมไทยต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติในหลายๆ ด้าน เช่น วิกฤติ การเมือง วิกฤติด้านเศรษฐกิจ วิกฤติด้านสังคม วิกฤติด้านสิ่งแวดล้อม

พระพุทธศาสนา จึงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะสามารถนำหลักการสำคัญที่มีอยู่ในพระ ไตรปิฎกมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาในแบบองค์รวม เพื่อจะทำให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างครบ วงจร อันจะส่งผลดีกับการแก้ไขปัญหาวิกฤติต่าง ๆ ของสังคมไทยต่อไป

วิกฤติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นล้วนโยงใยถึงกันเป็นลูกโซ่ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน เมื่อเกิด วิกฤติขึ้นในด้านใดด้านหนึ่งของสังคมนั้นหมายถึงว่า ผลพวงจากวิกฤตินั้นย่อมกระทบต่อระบบใน สังคมนั้นด้วย เช่น บ้านเมืองปัจจุบันเกิดภาวะวิกฤติ เพราะเป็นผลกระทบจากภาวะทางเศรษฐกิจทรุดตัว นักการเมือง บุคคลในสังคมหวังเพื่อจะกอบโกยผลประโยชน์เป็นส่วนตัวมากขึ้น ประชาชนอดอยากมากขึ้น จึงเป็นภาวะวิกฤติทางสังคม เมื่อบุคคลในสังคมมีมากขึ้นความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพสิ่งแวดล้อมรอบตัวจึงไม่มีคนเอาใจใส่ดูแลจนเกิดเป็นภาวะวิกฤติทางสิ่งแวดล้อม ถึงเวลาแล้วที่ สังคมไทยจะต้องนำกระบวนทัศน์ทางพระพุทธศาสนา มาปรับใช้ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์ ปรับให้เข้ากับยุคสมัยที่เรียกว่า สังคมร่วมสมัย มีทั้งสมัยดั้งเดิมและสมัยใหม่ผสมกัน ในขณะนี้

ความหมายของหลักพุทธธรรม

1. ความหมายของคำว่า พุทธธรรม คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้า นั้น มีมากมายถึง 84,000 พระธรรมขันธ์ เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และ วิธีการดับทุกข์ (wikipedia, 2550)

พุทธธรรม คือ ธรรมของพระพุทธเจ้า, พระคุณสมบัติของพระพุทธเจ้า พระพรหมคุณาภรณ์, (2558: 270) คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึงหลักธรรมคำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2550 ปี แล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้ (สุภาคย์ อินทองคง, 2550: 3) พุทธธรรม หมายถึง ธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำออกเผยแผ่ หรือคำสอนของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของทุกข์และ วิธีการดับทุกข์ พุทธธรรม ของพระพุทธเจ้านั้นแต่เริ่มสืบทอดกันด้วยวิธีท่องจำแบบปากต่อปาก สมัยต่อมาจึงได้มีการบันทึกไว้ เป็นตัวอักษร คัมภีร์ที่บันทึกพุทธธรรมนั้น เรียกว่า พระไตรปิฎก และมีคำอธิบายจัดไว้เป็นหมวด คัมภีร์ เรียกชื่อต่างๆ อาทิ อรรถกถา, สฎีกา, อนฎีกา เป็นต้น (marin222, 2566) ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้อ่องแท้ทางผู้เขียนก็ขอยกความหมายของพุทธธรรมในแง่ความคิดของนักปราชญ์ทาง พระพุทธศาสนาจากหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน จากหัวข้อ พุทธธรรม : คู่มือมนุษย์ ศตวรรษที่ 21 (ธนภณ สมหวัง, 2543) ดังนี้

พุทธธรรม เป็นคำอธิบายคำสอนของพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดในโลก และเป็นวิชาการ ที่สุดในบรรดางานเขียนทางพระพุทธศาสนาในเมืองไทยในปัจจุบันนี้

พุทธธรรมนั้น เป็นการรวบรวมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เป็นระบบอย่างทีคนใน ปัจจุบัน เข้าใจได้ง่ายเป็นหนังสือที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ของคนชาติไทยทีเดียว ใน พระพุทธศาสนาด้วยทั้งหมด และทั้งโลกด้วยหนังสือพุทธธรรมควรจะได้ Nobel Prize

2. หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรมมีหลักการว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ความจริงก็ดำรงอยู่ ตามธรรมดาของมันเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมา เปิดเผยไว้ สารของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม)ธรรมะแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนธรรม แห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลาย

ตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2553: 923) จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่าง กว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้ง ทางจิต คือจิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่า กิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และดำเนิน ปัญหา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมตา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ ล้วน ๆ บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือ ทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ ผ่านใครๆ หรือรู้ตาม ที่ใครบอกอีกต่อไป...

3. ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม เป็นคำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิด หรือสุดโต่งในทางปฏิบัติตน เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่าง แยกไม่ได้ จึงวางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสาย กลาง (มรรคมีองค์ 8) คือความพอดีและทัศนะเกี่ยวกับ สังขธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุพบาท)

หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม้จะกว้าง ใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำฉ่ำ ธรรมวินัยของพระองค์ ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น” เป็นศาสนาแห่ง ปัญหา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญหาเป็นยอดยิ่ง” หลักปัญหาสำคัญ เพราะปัญหาเป็นตัว ตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาด ไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญหาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่น คือ ศรัทธา ก็ขาดปัญหาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อ ประคับประคองจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญหา จึงเป็นคุณธรรม สำคัญ เป็นเอก ปัญหาในขั้นสูงสุดคือปัญหาใน ขั้นที่รู้เท่าทันสังขธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา สอนหลัก อนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลาย หรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดใน อัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝักใฝ่แนบแน่นใน จิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่ เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

พุทธธรรมการดำเนินชีวิตสำหรับคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน

พุทธธรรมสำหรับการอยู่ครองเรือน หมายถึง หลักธรรมว่าด้วยการดำเนินชีวิตที่ดั่งงามของฆราวาส หรือผู้ครองเรือน ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้มีครอบครัว มีที่อยู่อาศัย และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมทางโลกอย่างมั่นคง คฤหัสถ์ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตย่อมมีความมั่นคงทั้งด้านเศรษฐกิจ ครอบครัว และความสัมพันธ์ทางสังคม มีชีวิตที่เป็นปึกแผ่น สงบสุข และเหมาะสมตามวิถีของชาวบ้านทั่วไป

อย่างไรก็ตาม ความมั่นคงและความสุขดังกล่าวนั้นมิได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่ต้องอาศัยการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การปลูกฝังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจ และการยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมที่เหมาะสม กับสภาพภาพของผู้ครองเรือน ซึ่งพระพุทธศาสนาได้กำหนด “ฆราวาสธรรม 4 ประการ” ไว้เป็นแนวทาง สำคัญ ได้แก่ สัจจะ ทมะ ขันติ และจาคะ อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานของฆราวาสผู้ดำเนินชีวิตในทางโลกอย่าง ถูกต้อง ดั่งงาม และนำไปสู่ความสำเร็จในการครองชีวิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2558: 113)

1) **สัจจะ** หมายถึง ความสัตย์ซื่อและความจริงใจ การดำรงมั่นในความจริง ความซื่อตรง พุดจริง ทำจริง และเป็นผู้ที่ผู้อื่นสามารถเชื่อถือไว้วางใจได้ ในเชิงปฏิบัติสำหรับผู้ครองเรือน หมายถึง ความซื่อสัตย์ต่อ

คู่ชีวิต มีความรับผิดชอบต่อกัน มีความจริงใจ ไม่ประพฤติตนเป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก หรือประพฤติ
นอกใจคู่ครอง ผู้ที่อยู่ร่วมชีวิตกันจึงจำเป็นต้องยึดสัจจะจะเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ ไม่คิดทรยศหักหลังกัน
ทุกกรณี และซื่อสัตย์ต่อกันทั้งกาย วาจา และใจ

2) **ทมะ** หมายถึง การรู้จักฝึกฝนและข่มใจตนเอง คือการควบคุมตน บังคับตน และปรับปรุงนิสัย
ของตนให้เหมาะสม ผู้ครองเรือนพึงรู้จักฝึกจิตใจ ควบคุมอารมณ์ แก้ไขข้อบกพร่องของตน และพัฒนาตนเอง
ให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติและปัญญา ทั้งในด้านความคิด พฤติกรรม และการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น

3) **ขันติ** หมายถึง ความอดทน ความเพียร และความเข้มแข็งในการดำเนินชีวิต ผู้ครองเรือนต้องม
ความอดทนต่ออุปสรรค ปัญหา และความยากลำบากต่าง ๆ ไม่ท้อถอยหรือหวั่นไหว มุ่งมั่นประกอบหน้าที่การ
งานด้วยความขยันหมั่นเพียร ความอดทนในที่นี้สอดคล้องกับความหมายของวิริยะ คือความเพียรพยายาม
อย่างต่อเนื่อง ผู้มีขันติยอมเป็นผู้กล้าทำงาน กล้าเผชิญความเสี่ยง และไม่หลบเลี่ยงความรับผิดชอบ อันเป็น
ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ดังสุภาษิตที่ว่า “ฝนทั่งให้เป็นเข็ม”

4) **จาคะ** หมายถึง การรู้จักเสียสละและการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผู้ครองเรือนที่ดีควรเป็นผู้ใจ
กว้าง ไม่หวงแหนทรัพย์สินของ รู้จักแบ่งปันทั้งแก่คู่ครอง ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง และผู้เกี่ยวข้อง มีวาจาไพเราะ
โอบอ้อมอารี และปฏิบัติต่อญาติของคู่ครองเสมือนญาติของตนเอง อันเป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่ดีและ
ความสงบสุขในครอบครัว

ฆราวาสธรรม 4 ประการนี้ อาจสรุปเป็นคำคล้องจองเพื่อช่วยในการจดจำได้ว่า “**จริงใจ ฝึกฝน
ทนได้ ให้อภัย**” ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญโดยตรงสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือน หลักธรรมดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้
ชีวิตคู่ดำเนินไปอย่างราบรื่น หากยังช่วยสร้างความสมานสามัคคีในครอบครัวและตระกูล ทำให้ชีวิตของผู้ครอง
เรือนมีความสุข ร่มเย็น และมั่นคงตามสมควรแก่ฆราวาสวิสัย ดังนั้น ผู้ครองเรือนจึงควรตระหนักและ
ปลูกฝังฆราวาสธรรมเหล่านี้ให้เกิดขึ้นในจิตใจอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นรากฐานของชีวิตที่ดีงามและยั่งยืน

หลักพุทธธรรมการดำเนินชีวิตที่อยู่ดีกินดีสุข

การทำงานนับเป็นองค์ประกอบสำคัญของชีวิตมนุษย์ เนื่องจากช่วงเวลาส่วนใหญ่ของชีวิตล้วน
เกี่ยวข้องกับการทำงาน ทั้งในมิติของการยังชีพ การสร้างคุณค่าให้แก่ตนเอง และการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม
ดังนั้น การทำงานอย่างมีความสุข การสร้างบรรยากาศการทำงานที่เกื้อกูล และการทำให้ผู้ร่วมงานเกิดความ
พึงพอใจ จึงเป็นประเด็นที่ผู้บริหารองค์กรพึงให้ความสำคัญอย่างยิ่ง หากองค์กรใดมีบุคลากรที่มีความมุ่งมั่นใน
การทำงาน ควบคุมกับความสุขในการปฏิบัติงาน องค์กรนั้นย่อมมีความเข้มแข็ง สามารถพัฒนาและเติบโตได้
อย่างมั่นคงและยั่งยืน

หลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าเปรียบเสมือน “ใบไม้ในป่าใหญ่” ซึ่งแม้จะมีอยู่เป็นจำนวนมาก แต่
การหยิบยกเพียงกำมือเดียวมาใช้ให้เหมาะสม ก็เพียงพอสำหรับการนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการ
ดำเนินชีวิตและการบริหารจัดการ หลักการสำคัญในการเลือกใช้พุทธธรรมเพื่อการบริหารองค์กร คือการ
คัดเลือกคำสอนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต บริบททางสังคม และลักษณะขององค์กรนั้น ๆ โดยเฉพาะหลักธรรมที่
เกี่ยวข้องกับการปกครองและการบริหารงาน

หนึ่งในหลักธรรมที่สำคัญ คือ **ปาปณิกธรรม 3** หรือหลักคุณธรรมของพ่อค้า อันประกอบด้วย

1. **จักขุมา** หมายถึง ผู้มีสายตาไกล รู้จักพิจารณาสินค้า ประเมินต้นทุนและกำไรอย่างรอบคอบ
2. **วิรูโหร** หมายถึง ผู้มีความชำนาญในธุรกิจ รู้แหล่งซื้อแหล่งขาย เข้าใจความต้องการของตลาด
และสามารถบริหารจัดการด้านการจัดซื้อจัดจำหน่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. **นิสยสัมปันโน** หมายถึง ผู้มีแหล่งทุนและความน่าเชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจของผู้ร่วมลงทุนหรือแหล่งทุนต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม เมื่อบุคคลหรือองค์กรมีทรัพย์สินแล้ว การบริหารทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์อย่างเหมาะสมก็เป็นสิ่งจำเป็น พระพุทธศาสนาจึงเสนอหลัก **โกควิภาค 4** ซึ่งเป็นแนวทางการจัดสรรทรัพย์สินอย่างสมดุลได้แก่

1. ใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงตน
2. ใช้จ่ายเลี้ยงดูผู้ที่ควรบำรุงและบำเพ็ญประโยชน์
3. ใช้เป็นทุนในการประกอบอาชีพหรือการลงทุน
4. เก็บออมไว้ใช้ในยามจำเป็น

ในมิติของความสุข พระพุทธศาสนาได้อธิบาย **สุขของคฤหัสถ์** หรือ **คิหิสุข 4** ซึ่งเป็นความสุขอันชอบธรรมของผู้ครองเรือน ได้แก่

1. **อัตถิสุข** ความสุขจากการมีทรัพย์สินที่ได้มาโดยสุจริต
2. **โภคสุข** ความสุขจากการใช้ทรัพย์สินอย่างถูกต้องเพื่อเลี้ยงชีพและทำประโยชน์
3. **อนนสุข** ความสุขจากการไม่เป็นหนี้
4. **อนวัชชสุข** ความสุขจากความประพฤติที่ปราศจากโทษ ซึ่งถือเป็นสุขที่ประเสริฐที่สุดในบรรดาสุขทั้งสี่ประการ

สำหรับประเด็นด้านความเชื่อ พระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งล้มล้างความเชื่อดั้งเดิม หากแต่ปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติจากการบูชาผู้ตายด้วยการเซ่นสรวงหรือการเปียดเบียนชีวิต มาเป็นการบูชาบุญในรูปแบบใหม่ คือ การบริจาคทานและการบำเพ็ญกุศลกรรม โดยมุ่งเน้นการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ส่วนการปรับเปลี่ยนความเชื่อถือเป็นกระบวนการพัฒนาทางสติปัญญาที่ละเอียดอ่อนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเสนอหลักธรรมที่เรียกว่า **“หัวใจเศรษฐกิจ”** หรือธรรมเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย 4 ประการ ได้แก่

1. **อุฏฐานสัมปทา** ความขยันหมั่นเพียรและการใช้ปัญญาในการประกอบอาชีพ
2. **อารักขสัมปทา** ความสามารถในการรักษาและคุ้มครองทรัพย์สิน
3. **กัลยาณมิตรตตา** การคบหามิตรที่ดีที่เกื้อกูลต่อความเจริญ
4. **สมชีวิตา** การดำรงชีวิตอย่างพอดี ไม่ฟุ่มเฟือย และไม่ฝืดเคือง

(พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558: 116)

จากการพิจารณาจะเห็นได้ว่า พุทธธรรมดังกล่าวล้วนเป็นหลักที่ส่งเสริมให้บุคคลและสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข อย่างไรก็ตาม สังคมไทยในปัจจุบันยังประสบปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาทางการเมืองและภาวะผู้นำ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้นำ ส่งผลให้เกิดความไม่ไว้วางใจจากประชาชน

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาสังคมจึงควรเริ่มต้นจากการพัฒนาตัวบุคคลในทุกระดับ ให้ตระหนักถึงบทบาท หน้าที่ และอาชีพของตน โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางในการทำงานร่วมกัน ควบคู่กับการผสมผสานศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะ และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน อันจะช่วยเกื้อหนุนให้สังคมไทยสามารถปรับตัวต่อความแตกต่างทางความคิดและการกระทำ และดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุลและสันติ

หลักพุทธธรรมกับการดำเนินชีวิตในสังคมยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI)

สังคมในปัจจุบันเป็นสังคมดิจิทัลที่สื่อ เทคโนโลยีสารสนเทศ และปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ เทคโนโลยีได้ย่อโลกให้แคบลง ทำให้การติดต่อสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นสามารถดำเนินไปได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และไร้พรมแดน ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลต่อวิถีชีวิต การเรียนรู้ และพฤติกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การดำรงชีวิตอย่าง “คนร่วมสมัย” ในยุคดิจิทัลจึงจำเป็นต้องอาศัยการปรับตัวอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร การรู้เท่าทันสื่อและเทคโนโลยี ตลอดจนการใช้ข้อมูลสารสนเทศอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม โลกาภิวัตน์ การบริการออนไลน์ และรูปแบบการทำงานของทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

นอกจากนี้ การเป็นคนร่วมสมัยในยุคดิจิทัลยังหมายถึงการเปิดรับความแตกต่างทางความคิด วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของบุคคลอย่างสร้างสรรค์ ภายใต้กรอบของการคตินอกกรอบอย่างมีเหตุผล ขณะเดียวกัน ในฐานะคนไทยจำเป็นต้องรักษาอัตลักษณ์ของตนไว้ด้วยสติและปัญญา ไม่หลงเชื่อหรือเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสอย่างไร้เหตุผล แต่สามารถแสดงออกถึงความเป็นตัวตนในเชิงพัฒนาและต่อยอด พร้อมทั้งสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพท่ามกลางความหลากหลายทางความคิด โดยยังคงมีพื้นที่ทางจิตใจสำหรับการดำรงชีวิตอย่างสมดุลและสร้างสรรค์

ในบริบทดังกล่าว หลักพุทธธรรมถือเป็นแหล่งองค์ความรู้และคุณค่าทางจริยธรรมที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะสำหรับนักบริหารและบุคคลในสังคมร่วมสมัย เนื่องจากสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการแยกแยะผิดถูก ชั่วดี พัฒนาอุปนิสัยของตนเองและผู้เกี่ยวข้อง รวมถึงเป็นอุปการธรรมในการตัดสินใจ การเสริมสร้างพลังใจในการทำงาน การครองใจคน และการนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ อีกทั้งยังเป็นเครื่องเตือนสติยามประสบความสำเร็จ และเป็นธรรมโอสถในการเยียวยาจิตใจยามประสบความล้มเหลว (อนุมงคล ศิริเวทิน, 2554: 111)

แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนาที่มีความทันสมัยและมีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับคุณค่าในการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้าน แต่นักบริหารและบุคคลทั่วไปจำนวนมากกลับมองข้ามคุณค่าเหล่านี้ อาจเนื่องมาจากอคติ ความไม่รู้ ความไม่สนใจ หรือความเกรงกลัวต่อความยากลำบาก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอย่างปราศจากอคติ จะเห็นได้ว่าพุทธธรรมสามารถสร้างประโยชน์อย่างยิ่งต่อการบริหารและการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมสมัย แม้ต้องอาศัยความพยายามในการนำไปปฏิบัติ แต่ก็ไม่มากไปกว่าความพยายามที่ผู้บริหารพึงมีอยู่แล้วในวิถีการทำงานปกติ

ปัจจุบัน สภาพสังคมร่วมสมัยมักให้ความสำคัญกับวัตถุและความสำเร็จภายนอกมากกว่าการพัฒนาด้านจิตใจและจริยธรรม ส่งผลให้สังคมขาดหลักยึดทางคุณธรรมและศาสนา ก่อให้เกิดความสับสน ปั่นป่วน และปัญหาทางศีลธรรมในระดับบุคคลและสังคม การมีศาสนาตามกฎหมายอาจไม่สำคัญเท่ากับการตระหนักและยึดถือหลักธรรมเป็นแนวคิดในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

ในบริบทของสังคมยุค AI หลักสังคหวัตถุ ๔ นับเป็นหลักธรรมที่สามารถตอบโจทย์การอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากเป็นธรรมที่มุ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ผูกไมตรี และประสานความสามัคคีของหมู่ชน ทำให้บุคคลเป็นที่รักและเป็นที่ยอมรับของสังคม อันประกอบด้วย (1) ทาน คือ การให้และการเสียสละเพื่อขจัดกิเลส (2) ปิยวาจา คือ การพูดจาสุภาพอ่อนโยน (3) อตถจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม

และ (4) สมานัตตตา คือ การวางตนอย่างเหมาะสมและเสมอภาคต่อผู้อื่น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543: 167; พรรณพิมล หล่อตระกูล, 2555: 10-15)

ควบคู่กันนั้น พรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เป็นธรรมประจำใจที่ช่วยให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยมีความรัก ความปรารถนาดี ความเอื้ออาทร และความเที่ยงธรรมเป็นฐาน ผู้ดำรงอยู่ในพรหมวิหารย่อมช่วยเหลือผู้อื่นด้วยเมตตากรุณา และรักษาความถูกต้องด้วยอุเบกขา อันเป็นการดำรงธรรมอย่างสมดุลไม่เอนเอียงด้วยอคติ

นอกจากนี้ การแก้ไขปัญหาชีวิตตามแนวพุทธศาสนายังอาศัยหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเป็นกระบวนการใช้ปัญญาเพื่อเข้าใจทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และแนวทางปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ อันเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

ในระดับพื้นฐาน ศีล 5 ถือเป็นหลักปฏิบัติสำคัญที่เป็นเครื่องบ่งชี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้จะเป็นหลักที่เข้าใจง่าย แต่กลับยากต่อการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในบริบทชีวิตประจำวันของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม การยึดถือศีล 5 อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ย่อมช่วยพัฒนามนุษย์ให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย วาจา และใจ แม้จะไม่สามารถบรรลุความสมบูรณ์ได้อย่างรวดเร็ว แต่การค่อย ๆ ปรับ ค่อย ๆ ปฏิบัติ ย่อมนำไปสู่ความสมดุลและความสงบสุขในชีวิตในที่สุด

สรุป พุทธธรรมอันเป็นแก่นสารของพระพุทธศาสนายังเป็นที่สามารถ ควบคุมการดำเนินชีวิตของผู้คนให้รู้จักปรับตัวปรับใจให้อยู่อย่างมีสติและปัญญา ซึ่งจะนำตน ให้รอดพ้นจากสิ่งเลวร้ายในชีวิต โดยเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันหลักพุทธธรรมยังมีความ จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่ความคิดและพฤติกรรมที่จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของพุทธธรรมให้มาก ที่สุด เพื่อรับการเปลี่ยนแปลงและเผชิญหน้ากับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์โลกปัจจุบัน นับตั้งแต่ เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตประจำวัน การทำมาหากิน การศึกษาเล่าเรียน การต่อสู้กับธรรมชาติดินฟ้า อากาศจนถึงสิ่งที่ยิ่งใหญ่ คือ ความแก่ ความเจ็บ และความตาย เป็นต้น อันเป็นสิ่งปรากฏแก่สัตว์โลก ด้วยกันทั้งหมด

องค์ความรู้ที่ได้

พระพุทธศาสนาเป็นหลักคำสอนที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้เข้าใจความจริงของธรรมชาติและชีวิต รู้จักตนเอง และสามารถแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยเหตุผลและปัญญา พุทธธรรมทำหน้าที่เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่ส่งเสริมการพึ่งตนเอง การเข้าใจเหตุปัจจัยของปัญหา และการแก้ไขอย่างถูกต้องตามหลักธรรม ผู้ที่ปฏิบัติตามพุทธธรรมอย่างถูกต้องย่อมเกิดภาวะแห่งศีล คือการประพฤติดีงาม ประกอบด้วยกุศลกรรม ลดละโลภะ โทสะ และโมหะ ไม่ตกอยู่ใต้อำนาจอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ส่งผลให้จิตใจเป็นอิสระและมีสุขภาวะทั้งกายและใจ

ปัญหาชีวิตของมนุษย์เกิดได้จากทั้งปัจจัยภายนอก เช่น สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง และปัจจัยภายในคือกิเลสในจิตใจมนุษย์ อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหได้ในทุกยุคสมัย รวมถึงสังคมยุคปัญญาประดิษฐ์ (AI) โดยใช้หลักการให้และแบ่งปันเพื่อแก้ความโลภ การเจริญเมตตาเพื่อลดความโกรธ และการเจริญภาวนาเพื่อขจัดความหลง

การดำเนินชีวิตตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา โดยเฉพาะการยึดมั่นในศีล 5 เป็นกรอบในการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี จะช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข สงบ และสมดุล พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมยุค AI ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนได้จากภาพด้านล่าง

ภาพแนวทางพัฒนาชีวิตอย่างมีปัญญา

เอกสารอ้างอิง

- ชนภณ สมหวัง. (2543). พุทธธรรม : คู่มือมนุษยศตวรรษที่ 21, หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับประจำวัน ที่ 11 มกราคม .
- พรรณพิมล หล่อตระกูล. (2555). บทความสุขภาพจิต. กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2553). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 31. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2558). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 25. กรุงเทพฯ: ผลิตัมมีในเครือสำนักพิมพ์แพรวแอนดีโฮม.
- สุภาคย์ อินทองคง. (2550). การใช้หลักพุทธธรรมนำการวิจัยและพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่สุขภาพองค์กรรวม. ศูนย์เรียนรู้ชุมชนภาคใต้ (ศรช.).
- อนุมงคล ศิริเวทิน. (2554). หลักศาสนากับการบริหารงานยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: จงลักษณ์การพิมพ์.
- Marin222. (2566). ความรู้ด้านหลักพุทธธรรม ตอนที่ 2. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://marin222.wordpress.com>. {20 ธันวาคม 2568}.
- Wikipedia. (2550). พุทธธรรมกับการปฏิบัติงานราชการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://th.wikipedia.org/wiki/>. {20 ธันวาคม 2568}.